

E 1946-014

x8

S. R. de Miranda en E. Boekman

Een grote kamer in het oude gedeelte van het Amsterdamse stadhuis. De ramen kijken uit op de Achterburgwal. Bij een van die ramen staat een ouderwets cylinderbureau. Daarachter: wethouder S. R. de Miranda. Zo leeft hij in mijn herinnering — de wethouder van publieke werken en volkshuisvesting, die in de jaren tussen twee wereldoorlogen met Wibaut zijn stempel drukte op de Amsterdamse gemeentepolitiek.

In die kamer in het stadhuis hing tegen een der muren een reusachtige kaart: het uitbreidingsplan van Amsterdam. Als hij in vuur kwam — en wanneer deed De Miranda dat niet — kwam hij van zijn plaats achter het cylinderbureau vandaan

en ging met u voor die kaart staan. Dan vertelde hij hoe Amsterdam in de toekomst groeien zou, hoe 'n schone stad het zou worden, omgeven door groen, breed en wijd zich uitbreidend met al schoner woongelegenheden, een nieuwe stad, door tuindorpen omgeven en tegelijk toch ook weer de oude stad, want elke nieuwe gordel om de oude kern heen zou aansluiten bij de oorspronkelijke, de nog steeds ongeëvenaarde halve-maan-vormige bouw van het voorgeslacht.

De Miranda — „Monne” noemde men hem in „de beweging” — heeft bijkans dertig jaren zijn rol in het politieke leven van die stad gespeeld. Dat was sinds 1911, toen Amsterdam III hem afvaardigde in de gemeenteraad. Een merkwaardige verkiezing was dat. Vliegen was in twee districten gekozen en aanvaardde een zetel voor Amsterdam II. Het leek een ogenblik of bij de herkiezing in III De Miranda bij enkele candidaatsstelling zou worden gekozen; had het immers nog wel zin om in dit rode district, het district van de diamantbewerkeren, met een tegen-candidaat te komen? Op het laatste ogenblik kwamen er toch twee opdagen: notaris Krabbendam, kegelenaar en anti-socialist, en Wijnkoop. De Miranda sloeg die beiden glorieus: 16 Augustus 1911 deed hij zijn intrede op het Prinsenhof.

Hij was evenals zijn vader diamantbewerker, leidde als negentienjarige reeds een staking, was als 22-jarige reeds voorzitter van een partijafdeling — waardig en typisch representant van dat prachtige, geestelijk

uiterst levendige, politiek hevig geïnteresseerde Joodse diamantbewer-
kersproletariaat, zonder hetwelk men zich weleer Amsterdam niet den-
ken kon. Hitler heeft het sindsdien uitgeroeid en sindsdien is toch eigen-
lijk Amsterdam Amsterdam niet meer.

De Miranda's carrière als gemeentebestuurder is er om te bewijzen tot
hoe 'n grote alles verterende liefde de stad aan het IJ hen kan inspireren,
die zich stellen in haar dienst. Men herinnert zich het trotse gezegde
der zeventiende-eeuwse stadsbestuurders tot een buitenlands potentaat
die Amsterdam bezocht: „Wij zijn de koningen van dit land”. Gerecht-
vaardigde trots, die tot in onze democratische eeuw toe de regeerders
van Amsterdam is blijven bezielen, en de besten onder hen uit deed
groeien tot figuren die nimmer tevreden waren met de ogenblikkelijke
status van hun stad doch haar steeds schoner, rijker, krachtiger en gel-
ukkiger wensten. Regenten met brede visie waren dezulken en tot hen
mag de kleine S. R. de Miranda gerekend worden, hoe weinig zijn uiter-
lijk met dat van den statigen zeventiende-eeuwse regent ook gemeen
mocht hebben.

Klein was hij en bewegelijk, bezeten van alles wat hij aanpakte en goed
achtte, zó zeer bezeten dat hij wel eens het geduld ontbeerde om den
tegenstander te laten in diens recht, zó zeer bezeten dat hij dan in dien
tegenstander als 't ware bij voorbaat den vijand zag, die bestreden moest
worden met alle middelen, tot dat van de list toe. Bij den politiek
andersdenkende was hij deswege niet steeds populair, noch vond hij in
bredere kring die respectvolle waardering die naar een Wibaut uitging.
Doch onder de Amsterdamse arbeiders was hij, niet het minst om zijn
felle vechtersnatuur, zijn onvermoeibaar áánpakken, wel zeer geliefd en
hier werd trouw met trouw vergolden, niet het minst toen een laakbare
„Telegraaf”-campagne hem in het laatste jaar voor de oorlog uit de
politieke arena te verwijderen wist. De arbeiders van Amsterdam besef-
ten, met zuiver en nauw luisterend politiek instinct, dat au fond de aan-
val op De Miranda's erfpachtspolitiek niet gericht was op derzelve
beweerde onzuiverheden, doch op het groot gehéél van een socialistisch
gemeentebeheer dat al groter en breder armslag opeiste.

Naast Wibaut is het De Miranda geweest die Amsterdam na de vorige
oorlog maakte tot het Mekka van de volkshuisvesting. Denk voorts aan
de nieuwe markthallen, denk aan de gemeentelijke was-, bad- en
zweminrichtingen (nog noemt de volksmond het Amstelparkbad
„Miranda-bad”), denk aan het Bosplan, de spoorwegwerken en zoveel
stadsvernieuwing en -verbetering meer, en steeds duikt dan daarachter
de kleine, levendige gestalte op van den man die van al die vernieuwin-
gen en verbeteringen mede of uitsluitend de stuwende, dóórzettende
kracht was.

Een fanatiek bouwer, een bezeten ópbouwer was hij en indien iemand
het wanbegrip logenstrafte, dat socialisme slechts slopen en vernietig-
en wil en beduidt, dan was het de man wiens honderd-millioenen-plan,
wiens „Plan-de Miranda” de inzet vormde van de verkiezingen van 1935.
En die het verwerkelijkte. En die in een tijd van crisis en werkloosheid
de funeste gevolgen daarvan voor zijn stad en haar arbeidende bevol-
king zoveel inperkte als in zijn rusteloos vermogen lag.

Aan dat werk en dien werker heeft het lot een einde bereid, dat hem

zelfs zijn ááste tegenstander niet had durven toewensen. De gebeurte-
nissen rondom de erfpachtkwestie braken zijn politieke carrière, maar in
alle oprechtheid kon de belasterde in die Januari-zitting van 1939 van
de Amsterdamse raad getuigen: „Hoe onpeilbaar diep het leed is, dat
men mij heeft aangedaan, ik voel daarbij toch nog het onuitsprekelijke
geluk ieder fier en vrij in de ogen te kunnen zien.” Aan dat besef zou
hij ongetwijfeld de kracht hebben ontleend — en aan de trouw van hen
wier politieke exponent hij was — om terug te komen op de plaats die
hem toekwam. Aan dat besef, en aan zijn nooit aflatende liefde voor de
stad, in welker historie hij zich in zijn „regeringsloze tijdperken” placht
te verdiepen.

Uit die stad is hij in de bezetting moeten vluchten éérst, is hij — na
een verblijf in de gevangenis aan de Amstelveenseweg — door de Duit-
sers weggevoerd daarna. Voor het laatst heeft hij toen tussen zijn
bewakers nog eens opgekeken naar wat hij mee hielp bouwen en toen
zag hij de láátste glimp van Amsterdam waarvoor hij had geleefd. In
Amersfoort werd hij vermoord, afgemaakt als een weerloos dier....

In de eerste dagen van de bezetting
verbood de Duitse overheid de dag-
bladredacties de bekende lijsten van
de Burgerlijke Stand — met name
wat de sterfgevallen betrof — in hun
gehéél op te nemen. Zij moesten ge-
leidelijk aan worden gepubliceerd,
over tal van dagen verdeeld. De
oorzaak van dit bevel? Te groot
waren die lijsten, te groot was het
aantal dergenen die, vooral onder
onze Joodse medeburgers, de dood
hadden verkozen boven het lot dat
de Duitser hun in bezet Nederland
ongetwijfeld ging bereiden.

Onder de talloze namen van hen die
het besluit hadden genomen héén te
gaan, behoorde ook die van den
Amsterdamsen wethouder E. Boek-
man. Verscholen in een hoekje van

de krant stond zijn naam tussen die van vele anderen: zo nam Amster-
dam afscheid van hem, die de stad zo trouw had gediend.

In 1889 werd Boekman geboren in dat typisch Amsterdamse Joodse
milieu, dat zich kenmerkte door een felle intellectuele belangstelling en
waaruit telkens weer uitzonderlijk begaafden zich omhoogworstelden
totdat zij de plaats zich veroverden die hun toekwam.

Tot die uitzonderlijk begaafden behoorde ook de latere wethouder E.
Boekman, die als letterzetter begonnen en daarna als employé aan de
Rijksverzekeringbank, steeds náást zijn gewone werk tijd wist te vinden

voor intensieve studie en wiens brede belangstelling voor al wat het weten waard was, de intellectuele expressie vormde van zijn zeer essentiële, zeer primaire wil om het leven te leven en te omvatten in héél zijn volheid.

Hij was nog zeer jong toen hij zijn intree deed in de Amsterdamse gemeenteraad. Dat was in 1921, — den „Benjamin” noemde men hem en den „veelbelovenden jongeling”. Dat laatste was hij inderdaad. Hij had niet tot de bevoorrechten behoord, die langs de geleidelijke gymnasiale en universitaire weg het wetenschappelijk doel bereiken dat zij zich stellen, des te groter moet de voldoening van den 22-jarige geweest zijn, toen hij zó jong reeds zijn M.O. Staathuishoudkunde en twee jaar later zijn M.O. Staatsinrichting kon halen. Dat hierbij van geen mechanische routinestudie sprake was, bewees menig artikel in vaktijdschriften, dat de aandacht trok: over arbeidswetgeving, over ongevalstatistiek, over criminaliteit en alcoholisme en dergelijke — steeds op het maatschappelijke ingestelde — onderwerpen meer.

Het jonge raadslid toonde zich onmiddellijk een slagvaardig debater; een man, die datgene waar hij over sprak, steeds behéérste; bovendien: een politicus met helder begrip voor de mogelijkheden die een bepaalde situatie in zich borg. Amper vier jaar gingen dan ook voorbij, en reeds koos de sociaal-democratische fractie hem tot haar leider, een functie die, vooral toen in 1927 de drie socialistische wethouders aftraden, van grote politieke importantie zou blijken te zijn; Amsterdam immers gaf op het gebied der gemeentepolitiek de tóón aan en in de vergaderzaal in het Prinsenhof werd indirect de politiek der socialisten in de gemeenteraden elders in den lande mede-bepaald.

Wie zich hem uit die jaren herinnert, ziet hem vooral weer in fel debat gewikkeld met zijn communistische tegenstanders, Wijnkoop voorop. Boekman wist zich meestentijds meesterlijk te beheersen, maar door de „oppositie-om-de-oppositie”-politiek der communisten kon deze, vooral op constructief werk ingestelde, geest zich soms mateloos laten irriteren. Dan schoot zijn stem fel uit, dan kon hij honend en gegriefd toornen: „Gij zijt laf, laf, laf!”

In '31 is Boekman wethouder geworden van onderwijs en kunstzaken. Merkwaardig — in de herinnering leeft hij vooral als de wethouder van kunstzaken voort. Boekman had een grote liefde tot de kunst en als één ding te betreuren valt, dan is het wel dat hij op dit gebied niet werkzaam meer zijn kan: *thans*, nu eindelijk de onverschilligheid der landelijke overheid gebroken schijnt en een veel voortvarender departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen bereid blijkt ordenend, steunend en vooral stimulerend te werken ten aanzien van de kunst.

Hoeveel ontbrak daaraan in die vooroorlogse jaren, hoe beperkt waren de mogelijkheden, die toen een Amsterdamsen wethouder voor de kunst geschonken waren. In zijn proefschrift „Overheid en Kunst”, waarop hij in 1939 promoveerde, moest Boekman constateren, dat toen slechts 0.218 procent van alle staatsuitgaven voor artistieke doeleinden bestemd werden en — erger nog — dat van de uitgaven van het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen niet meer dan 1.13 pct. „naar de kunst ging”.

Wij herinneren ons nog Boekman's promotie in 1939 en hoe bij die

gelegenheid prof. Donkersloot een lans brak voor een werkelijk-goede overheidspolitiek ten aanzien der kunst. Het waren denkbeelden die toen bijkans onwezenlijk klonken, zij lagen ook in Boekman's lijn; van de, zij 't nog aarzelande, verwezenlijking ervan kan hij nu geen getuige meer zijn. Des te merkwaardiger is, dat hij toch nog zoveel wist te bereiken voor het kunstleven van de stad die hij liefhad en van zijn arbeid was wel het belangrijkste resultaat dit: dat er een stimulerende werking uit begon te gaan van die kamer in het stadhuis, waar Boekman werkzaam was. Ik denk aan de prijsvragen voor muziek en letterkunde, die in '38 werden ingesteld; ik denk aan de goedkope schouwburg-abonnementen; ik denk aan de grote overzichtelijke tentoonstellingen in het Stedelijk Museum en vooral aan die van de Franse kunst in het laatste jaar vóór de oorlog.

Natuurlijk van Franse kunst; Boekman was Francophiel, een minnaar van al wat Frans was — kon het anders, waar hij zozeer overtuigd was van de grote waarde der beginselen van humaniteit, die in Frankrijk méér leven dan in welk land ook? Het moest hem dan ook tot persoonlijke voldoening hebben gestrekt, dat het ridderschap in het Legioen van Eer hem in 1939 door zijn vriend, minister Jean Zay, werd geschonken. De spottereien van een Pasquino in de „Telegraaf” ten spijt — maar dit was werkelijk een verdiende onderscheiding. Zoals, ook al weer de stekelige haat van diezelfde „Telegraaf” ten spijt, Boekman's promotie eveneens *verdiend* was.

In het Nederlandse socialisme nam Boekman een geheel eigen plaats in. Hij behoorde, zou men rustig kunnen zeggen, tot de voorlopers en voorbereiders van de idee die thans in de Partij van de Arbeid haar realisatie heeft gevonden. Zijn belangstelling voor het Franse neo-socialisme lag in die lijn, óók zijn baanbrekend-moedige houding in zake de monarchie: Boekman was het, die ter gelegenheid van het huwelijk van Prinses Juliana voor de radio openlijk bekende: „Nu mogen wij aannemen, dat het voortbestaan van het Huis van Oranje weer voor lange tijd gewaarborgd is; de republikeinse staatsvorm zou op dit ogenblik voor ons land een achteruitgang zijn.”

In 1939 kwam de tweede wereldoorlog. In de eerste oorlogsmoed — Nederland scheen toen nog buiten gevaar te zijn — werd te Amsterdam de tentoonstelling der „Onafhankelijken” geopend. Bij die gelegenheid sprak Boekman — het was een der laatste keren dat hij in het openbaar optrad — de kunstenaars toe. Wanhoop niet!, riep hij uit. En hij sprak de hoop uit, „dat wij allen elkaar hier weer zullen ontmoeten op de dag waarop ons Stedelijk Museum, evenals alle musea van Europa, zijn schatten zal kunnen tonen in een wereld waarin dan zal heersen vrede en gerechtigheid”.

Boekman heeft die dag niet meer mogen beleven. Zijn profetie uit 1936 in zijn „Demografie van de Joden in Nederland”: „Voor de Joden te Amsterdam nadert het ogenblik, waarop de sterfte de geboorte zal overtreffen”, is op een andere wijze dan hij toen berekende, maar daarom niet minder effectief, uitgekomen.

Van de grote sterfte die Hitler naar Amsterdam bracht, was hij het eerste offer....

J. WINKLER.